

«Επανάδρυση» και απαξίωση της έρευνας

Με το πρόσχημα της εξυγίανσης εκθεμελιώνονται κορυφαία Ιδρύματα

Του ΓΙΩΡΓΟΥ ΤΟΛΙΑ*

Την απαξίωση των θεσμών τη ζούμε όλοι εδώ και χρόνια. Ένας ένας οι θεσμοί «επανάδρυνται», δηλαδή αποδιοργανώνονται και ευτελιζούνται. Μοναδικό κριτήριο των πολιτικών επιλογών κατάντησε να είναι η εντύπωση που οι εξαγγελίες προξενούν στην κοινή γνώμη, όταν δεν είναι η εξυπηρέτηση των ημετέρων. Έτσι, την προηγούμενη εβδομάδα πληροφορηθήκαμε από Δελτίο Τύπου του υπουργείου Ανάπτυξης την αναδιάρθρωση του ερευνητικού ιστού της χώρας, υπό την πίεση εξυγίανσης των Βρυξελλών και με γνώμονα την οικονομία και τον ορθολογισμό.

Στο στόχαστρο της «επανάδρυσης» αυτή τη φορά τα μεγάλα ερευνητικά κέντρα που ιδρύθηκαν ανάμεσα στα 1958 και τα 1960 και έβαλαν τη χώρα στη διεθνή επιστημονική σκακιέρα: το Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών (1958), το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών (1959) και ο Δημόκριτος (1960). Πρόκειται για τη διάλυση του βασικού ερευνητικού ιστού της χώρας, τον βαρύ ελληνικό ερευνητικό εξοπλισμό. Τα μεγάλα αυτά κέντρα διαλύονται στα όσα τα συνθέτουν και τα σπαράγματά τους τροφοδοτούν μικρότερα, νεότερα ή αναβαπτισμένα ερευνητικά κέντρα. Το ζήτημα είναι πολύ σοβαρό για να αφηθεί στην τύχη του.

Πραξικοπηματικά

Η «επανάδρυση» της έρευνας έγινε πραξικοπηματικά. Χωρίς να ερωτηθεί κανείς. Ούτε τα Διοικητικά Συμβούλια, ούτε το νεοσύστατο Εθνικό Συμβούλιο Ερευνας και Τεχνολογίας, το ανώτατο γνωμοδοτικό όργανο της Πολιτείας για τη διαμόρφωση και χάραξη της εθνικής πολιτικής για την έρευνα και την τεχνολογία (ΕΣΕΤ), πόσω μάλλον οι ερευνητές.

Διαμαρτυρηθήκαμε μέσα από τα θεσμοθετημένα μας όργανα και οι εφημερίδες (παραμονές εκλογών) αφιέρωσαν μικρά σημειώματα στο ζήτημα. Η «Καθημερινή» μάλιστα, δημοσίευσε την αντίδρασή μας διερωτώμενη ποια και πόσα ερευνητικά κέντρα επιτελούν χρήσιμο έργο για τον τόπο. Δεκαετίες σπουδών, συνεχείς κρίσεις και αξιολογήσεις, η διάχυση στην ελληνική σκέψη των πορισμάτων της σύγχρονης επιστήμης αιχμής, η αργή και επίπονη κατάκτηση της διεθνούς επιστημονικής εμπιστοσύνης, όλα αγνοούνται - άρα δεν υφίστανται.

Η οικονομία που ευαγγελίζεται η αναδιάρθρωση είναι απατηλή. Οι διοικητικές μας υπηρεσίες είναι ολιγομελείς, ενώ η μείωση των Διοικητικών Συμβουλίων δεν θα εξοικονομήσει πόρους καθώς τα Συμβούλιά μας λειτουργούν όλα αμισθί (ναι, συμβαίνει και αυτό στην Ελλάδα). Αντίθετα η επανεγκατάσταση των ερευνητικών ιστοιτιούτων σημαίνει αφενός μεν απώλεια πόρων για ένα μεγάλο ενδιαμέσο στάδιο (καθώς δεν θα εκπονηθούν προγράμματα με ευρωπαϊκή χρηματοδότηση) και αφετέρου μεγάλα έξοδα για νέες κτιριακές εγκαταστάσεις. Το Φλέμιγκ, για παράδειγμα, θα χρειαστεί νέα κτίρια για να υποδεχθεί το σύνολο των βιολογικών ερευνητικών ιστοιτιούτων της χώρας. Το ίδιο θα ισχύει και για το «Ερευνητικό Κέντρο Αθηνά», που θα στεγάσει το σύνολο της εθνικής έρευνας και των εφαρμογών ψηφιακής τεχνολογίας.

Ο ορθολογισμός κι αυτός απατηλός. Ενώνονται ερευνητικά κέντρα με μόνο κριτήριο τα συστατικά της ονομασίας τους: η βιολογική έρευνα ακόμη και η θεωρητική πηγαιίνει στο βιο-ιατρικό κέντρο Φλέμιγκ, ή όλες οι ανθρωπιστικές επιστήμες πηγαιίνουν στο «Νέο Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών». Θα είχε πολλά να πει κανείς για την προχειρότητα και το ανυπόστατο των κριτηρίων. Θα περιοριστώ στο Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών (ΕΙΕ), το οποίο γνωρίζω καλύτερα καθώς εργάζομαι σε αυτό.

Δυστυχώς τα πράγματα δεν είναι τόσο απλά. Ευτυχώς η επιστημονική έρευνα δεν είναι δυνατόν να προγραμματισθεί εκ των προτέρων με υπουργικές αποφάσεις. Χτίζεται αποκλειστικά πάνω στις υπάρχουσες ειδικές επιστημονικές επάρκειες και ωριμάζει αργά μέσα από την ανάπτυξη εξειδικευμένων επιστημονικών σχολών και τη διαρκή ανανέωση της μεθοδολογίας και των στόχων τους. Οι ειδικές επιστημονικές επάρκειες και καταργήσαν να Λεωνίδα Ζέρβα και του Κ. Θ. Δημαρά, στη βιολογία και την ιστορία αντίστοιχα δημιούργησαν τα ιστοιτιούτα του ΕΙΕ. Και πέρασαν δεκαετίες επίπονων προσπαθειών ώστε τα ιστοιτιούτα αυτά να αναπτυχθούν σε Κέντρα Επιστημονικής Αριστείας και να καταστήσουν το Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών έναν αναγνωρίσιμο και αποδεκτό συνομιλητή και εταίρο των αντίστοιχων ξένων ερευνητικών θεσμών. Τέλος, η ψηφιακή επανάσταση επέβαλε την ίδρυση του

Δεκαετίες προσπαθειών

Με την πρόχειρη ματιά του αυτοσχέδιου τεχνοκράτη, το σχήμα του ΕΙΕ μοιάζει παράδοξο: στο Ίδρυμα στεγάζονται τρία ερευνητικά ιστοιτιούτα ανθρωπιστικών επιστημών εθνικής ως επί το πλείστον στόχευ-

10 Μαΐου 1965. Θεμελίωση του κτιρίου του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών από τον τότε βασιλέα Κωνσταντίνο. Τα σχέδια είναι των Δ. Πικιών και Κ. Δοξιάδη.

σης (ελληνορωμαϊκής αρχαιότητας, βυζαντινών και νεοελληνικών ερευνών), τρία ιστοιτιούτα θετικών επιστημών (Βιολογικών Ερευνών & Βιοτεχνολογίας, Θεωρητικής & Φυσικής Χημείας, Οργανικής & Φαρμακευτικής Χημείας), καθώς και το Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης. Τι πιο «ορθολογικό» από την απομάκρυνση των θετικών ιστοιτιούτων και του Κέντρου Τεκμηρίωσης και την ενίσχυση των ανθρωπιστικών ιστοιτιούτων με το «συγγενές» Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών.

Η μη συνάφεια αντικειμένων, μεθοδολογιών και προσεγγίσεων αποδεικνύεται έμπρακτα από το γεγονός ότι τα ιστοιτιούτα των δύο Ερευνητικών Κέντρων δεν επιδίωξαν να συνεργαστούν κατά τη διάρκεια των πενήντα χρόνων που αμφότερα λειτουργούν. Η γραμμή των συντηρητικών κυβερνήσεων στην Ευρώπη είναι ο σταδιακός και ήπιος περιορισμός της σαπαννής εθνικής έρευνας. Συνέβη ήδη στην Ιταλία του Σίλβιο Μπερλουσκόνι, συμβαίνει στη Γαλλία του προέδρου Σαρκοζί και σε μικρότερο βαθμό στη Γερμανία της καγκελαρίου Μέρκελ. Και βρισκόμαστε ολόένα και συχνότερα μπροστά σε συγχωνεύσεις και καταργήσεις ιστοιτιούτων, και στο θλιβερό θέαμα νέων επιστημόνων με εξαιρετη κατάρτιση και ειδική επάρκεια σε σπάνια γνωστικά αντικείμενα αιχμής «να τρέχωσι τον κόσμο, με εξαπλωμένη χείρα, ψωμοζητούντες».

Εθνικού Κέντρου Τεκμηρίωσης, που διαχειρίζεται την ψηφιακή διάδοση της επιστημονικής γνώσης και στηρίζει ουσιαστικά τα ερευνητικά ιστοιτιούτα του ΕΙΕ.

Τα ιστοιτιούτα θετικών επιστημών του ΕΙΕ διαφέρουν στη μεθοδολογία και το αντικείμενό τους από τα «συγγενή» τους βιο-ιατρικά ιστοιτιούτα του Κέντρου Φλέμιγκ, όπως διαφέρει ο λόγιος ιστορικός προσανατολισμός των ανθρωπιστικών ιστοιτιούτων του ΕΙΕ από τον κοινωνιολογικό εμπειρισμό του Εθνικού Κέντρου Κοινωνικών Ερευνών. Η μη συνάφεια αντικειμένων, μεθοδολογιών και προσεγγίσεων αποδεικνύεται έμπρακτα από το γεγονός ότι τα ιστοιτιούτα των δύο Ερευνητικών Κέντρων δεν επιδίωξαν να συνεργαστούν κατά τη διάρκεια των πενήντα χρόνων που αμφότερα λειτουργούν.

Εάν η Ένωση πιέζει για την εξυγίανση του ελληνικού Δημοσίου, αυτό δεν πρέπει να αφορά την έρευνα, καθώς αυτή δεν αποτελεί μια προβληματική δημόσια επένδυση. Τα ερευνητικά ιστοιτιούτα αξιολογούνται συστηματικά από διεθνείς επιτροπές και τα περισσότερα αποσπούν επαίνους. Και όταν οι κρίσεις είναι αρνητικές, αυτές αφορούν στην αναμικτή στήριξη του κράτους, στο ολιγάριθμο ή το γηραίο τους ερευνητικό προσωπικό και στους ελλειμματικούς

Προχειρότητα και αυθαιρεσία

Ρεαλιστές ή κυνικοί, οι πολιτικοί μας διαχειριστές σκέφτονται ότι δεν είναι δυνατόν να συναγωνιστούν στην έρευνα τα μεγάλα αμερικανικά πανεπιστήμια ή τις διεθνείς εταιρείες παραγωγής φαρμάκων, τεχνολογικών προϊόντων ή όπλων. Ο πατριωτισμός τους —η υπερηφάνεια μιας αξιοπρεπούς εθνικής εκπροσώπησης στον διεθνή επιστημονικό στίβο— συνήθως εξαντλείται προεκλογικά. Ολοι επικαλούνται την Ε.Ε. ως υπαίτια των επιλογών τους, ωστόσο και αυτό είναι ψευδές. Οι ευρωπαϊκές χρηματοδοτήσεις αποτελούν πλέον τη μοναδική στήριξη της εθνικής έρευνας, ενώ η Ε.Ε. στην προσπάθειά της να χειραφετηθεί και να δυναμώσει την ευρωπαϊκή έρευνα θεσμοθέτησε, το 2006, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Ερευνας, που αξιολογεί και χρηματοδοτεί αδρά πρωτοπόρα ερευνητικά προγράμματα που εκπονούνται στις χώρες της Ένωσης.

Εάν η Ένωση πιέζει για την εξυγίανση του ελληνικού Δημοσίου, αυτό δεν πρέπει να αφορά την έρευνα, καθώς αυτή δεν αποτελεί μια προβληματική δημόσια επένδυση. Τα ερευνητικά ιστοιτιούτα αξιολογούνται συστηματικά από διεθνείς επιτροπές και τα περισσότερα αποσπούν επαίνους. Και όταν οι κρίσεις είναι αρνητικές, αυτές αφορούν στην αναμικτή στήριξη του κράτους, στο ολιγάριθμο ή το γηραίο τους ερευνητικό προσωπικό και στους ελλειμματικούς

τους προϋπολογισμούς. Σκέφθηκαν άραγε ποτέ οι αυτοσχέδιοι τεχνοκράτες μας τι θα σήμαινε μια αξιολόγηση του υπεύθυνου φορέα διαχείρισης της έρευνας; Εάν ζητούνταν από τη Γενική Γραμματεία Ερευνας και Τεχνολογίας του υπουργείου Ανάπτυξης να αποδείξει την επάρκειά της, να εξηγηθεί για την ερευνητική της πολιτική, τον στρατηγικό σχεδιασμό της, το πρόγραμμα χρηματοδότησής της;

Το ότι η έρευνα χρειάζεται τόνωση και στρατηγικό σχεδιασμό, είναι ένα γεγονός. Ωστόσο, η προχειρότητα και η αυθαιρεσία δεν συνιστούν αναπτυξιακή πολιτική. Αν ο υπουργός Ανάπτυξης ενδιαφέρεται ουσιαστικά για την επιστημονική έρευνα στη χώρα, ας μας καλέσει να συζητήσουμε τα μεγάλα και παλαιά προβλήματά της. Την ελλιπή μισθοδοσία του ερευνητικού της δυναμικού, τον ανύπαρκο αναπτυξιακό προϋπολογισμό της, τον αποσπασματικό σχεδιασμό της (απόρροια της αποκλειστικής της εξάρτησης από ευκαιρικές ευρωπαϊκές ή ιδιωτικές χρηματοδοτήσεις), την απουσία αναγκαίων υποδομών. Διαφορετικά, ας την αφήσει ήσυχη να ελπίζει σε καλύτερες ημέρες. Μια τέτοια στάση θα ήταν, τουλάχιστον, περισσότερο έντιμη και αξιοπρεπής.

* Ο κ. Γιώργος Τόλιας είναι διευθυντής Ερευνών στο Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών.